

PROGRAMMVÁZLATOK.

Végtelen a tér, melyet *nemzetgazdasági folyóirat* hazánkban betölteni hivatva van. A tér nagysága pedig nem csökken az által, hogy az egyes kérdések tárgyalásánál a *tudományra* akarunk támaszkodni. Hisz a szakférfiak tudják legjobban, hogy éppen a nemzetgazdaságtanban számos kérdés még vitás; sokra nézve hiába kerestük eleddig a tudomány abszolút igazságát; egynémelyikben meg elannyira homlokegyenest ellenkező nézetek nyilvánulnak — mindegyikök a tudomány czáfolhatatlannak állított tételeire támaszkodva — hogy az ellentétek kiegyenlítése egyelőre beláthatatlan időig fog elhúzódni. De nem szűkül a betöltendő tér akkor sem, ha a folyóirat a kérdések csupán *gyakorlati* megoldását tűzi ki feladatául. Ekkor ugyanis megannyi külön érdek küzd egymás ellen, mint a mennyi amott tudományos érv czímén jelentkezett s a viszonyok és körülmények legalaposabb tanulmányozása, az érdekek és ellenérdekek leglelkiismeretesebb mérlegelése szükséges, hogy e gyakorlati kérdések üdvös megoldás felé vezetessenek.

Ámde, ha a dolgok így állanak — az ellenkezőt pedig komolyan aligha fogja valaki vitatni — meg van adva a »*Nemzetgazdasági Szemle*« programja is nagyban és általánosságban.

Szakférfiaink egy része művelheti a nemzetgazdaság tudományát, hogy úgy mondjam, in abstracto, általános igazságok kiderítése, homályosok megvilágosítása, hiányosak és hamisak kiegészítése és helyesbítése által; míg másik részök egyes gyakorlati kérdések megoldását segíti elő: részben a szakbavágó tudományos anyag kellő csoportosítása, részben a tényleges viszonyok hű megismertetése, a kérdés által érintett érdekek világos kimutatása, az elérendő siker igazságos méltatása által

Mig azután folyóiratunk s a benne működő szakírók az első, vagyis elméleti kérdésekre nézve határozottan *nemzetközi* alapra fognak helyezkedni s a tiszta tudomány érveivel fognak küzdeni; a kérdések második csoportjára nézve époly határozottan fog kelleni követelnünk a *hazai* szempont mindenek fölött való méltatását; mert bünt követnénk el, ha bármely közgazdasági kérdés megoldását pusztán idegen chablonok szerint s nem tisztán Magyarország érdekeinek szemmeltartásával iparkodnánk megoldani.

E nagysugarú körön belől, jól tudom, részletezni kellene új stádiumba lépett folyóiratunk programját.

Úgyde ki merészli ezt tenni egyes emberül?! Vaj ki rendelkezik elég önhittséggel, hogy *egy ország közgazdasági programját* nem egy évre, mert ennek értelme nincs, de csak egy évtizedre is megmerné részletesen állapítani? Erre kormányférfiaink legjava, törvényhozásunk legjobbjai lehetnének hivatva; de ezek is csak hosszú, beható tanácskozások alapján, a nemzet leghivatottabbjainak lelkes közreműködése mellett lehetnének erre képesek. És még ha ez ily hathatós közreműködés mellett sikerülne is, vajjon ki biztosítaná e program fogantatását? Fölöttünk a politika uralkodik, a politika pedig az »exigentiák tudománya«. Hiába állapítanak meg az állam leghivatottabb közegei a legszebb közgazdasági programot, ha a politikai napi szükségletek más kérdések megoldását parancsolják, ha minden nagyobb szerű alkotásnak főfeltétele: a »nervus rerum« más célokra fogna igénybe vétetni, mint a minden ízében bármily jó és helyes közgazdasági program fogantatására!

Egyesek tehát mindig csak darabos munkát fognak végezni, ha valamely ország közgazdasági fellendülését iparkodnak előmozdítani; de e darabos munka is lehet üdvös, ha az ország belállapotának s a külföldhöz való viszonyainak kellő ismeretén alapszik s nem röpke légvárac ideális konstruálására, hanem a tényleges viszonyok gyakorlatilag lehetséges javítására törekszik.

Ismernünk kell tehát az ország közgazdasági állapotát önmagában, függetlenül a külviszonyoktól s ismernünk kell a helyzetet is, melyet Magyarország a többi kulturállamok közepe között s egyáltalán a világ forgalmában elfoglal.

A mai Magyarországot nem szabad többé a még csak egy negyedszázaddal előbb is reá alkalmazható volt mértékkel mérni.

A század közepén lezajlott szabadságharcz majdnem változatlan középkori viszonyok között hagyta az elnyomorodott, leigázott országot. A 48-diki nagy törvényhozási aera magasztos intézményei közül foganatosítva, úgy szólván, semmi; s a mi kevés — mint például a parlamentaris kormányrendszer — át is ment az életbe, az ország fegyveres leveretése után annál mélyebb álmra volt kárhoztatva jóformán másfél évtizeden keresztül. A 48-diki korszak legnagyobb szerű közgazdasági alkotását: az *ösiség* és *úrbér eltörlését* s a *földmentesítést* szintén már az absolut hatalom vitte keresztül az Ausztriába incorporált magyar provinciákban.

Mint ily provincia azután részesült ugyan Magyarország az osztrák absolutismus alatt a közgazdasági fejlődést előmozdító némely intézményben, mint vasútépítések, folyamszabályozások stb., de Ausztria általános gazdasági politikája Magyarország iránt e korszak alatt is a II. József-féle politika maradt az ugyanis, hogy Magyarország, önálló ipar fejlesztésétől elütetve, maradjon ezentúl is az örökös tartományok *olcsó nyersanyag-szállítója*. És bármennyire megváltoztatta is az ország közgazdasági állapotát függetlenségének visszanyerése által és önálló kormányának két évtizedet meghaladó eredménydús működése: a jelleg, mely ellenséges osztrák kormányokkal folyt százados harcokban, ipari elmaradottságánál fogva reá ragadt még maig se törültethetett le róla s Magyarország ma is úgy áll lajtántúli államrokonával szemben, mint a szegényes földművelő a gazdag iparossal.

De ha ez általános jellegzést már is ki kellett fejeznem, a belőle folyó viszonyokat csak akkor tanulmányozhatjuk közelebbről, ha előbb az ország jelen közgazdasági állapotát tettük szemléletünk tárgyává.

Nincs rá példa Európa összes történelmében, hogy oly állam, mint Magyarország, rövid két évtized alatt, mostoha viszonyok között, kellő anyagi erő nélkül, kezdetleges állapotokból valódi *kulturállammá* — a szó legmodernebb értelmében — küzdötte volna fel magát.

E küzdelem pedig szemünk előtt folyt, a most élő, érettebb korú férfinemzedék már résztvett benne s habár vezérférfiaink legnagyobb része ki is dőlt, még fennálló néhány oszlopa tanú-

ságot tehet mellette, hogy a mit csak néhány rövid körvonalban szándékozom felsorolni, a legjobbak legjavának talán sóvár álmát képezheté, de tényleg nem létezett.

Tekintsünk végig áldott anyaföldünkön s több viruló, intenzívebben is rendezett, számos mezőgazdasági iparaggal felszerelt *gazdaságot* fogunk találni szerte az országban, főképp az ország gazdagabb magyarlakta vidékein, semmint ép földművelésünk állapotára nézve oly mostoha viszonyok között remélünk lehetne. S ha az egyes gazdaságok jövedelme nem is versenyezhet a kedvezőbb viszonyok között hajdan folytatott gazdaságok eredményével, de birtokosaink annál komolyabban gondolkodnak s okszerűbben cselekednek úgy, hogy az aránylag csekélyebb bruttó-bevétel annál nagyobb netto-jövedelmet nyújt.

A *közlekedési utak* sűrű hálózata borítja immár az országot s teszi lehetővé, hogy a fokozott gazdasági termelés productumai idejekorán piacra is jussanak. Megnyitottuk tengerpartunkat is és *hazai kikötőn* át, részben legalább már, *hazai kereskedelmi hajókon* kerül az ország fölös termelése külföldi fogyasztóhelyekre. Ez intézkedéseknek természetesen a hazai kereskedelem is veszi hasznát, melynek érdekeit épúgy védi európai színvonalon álló *kereskedelmi törvényünk*, mint a hogy a földművelés fejlesztését előmozdította a tág alapon szervezett *mezőgazdasági* szakoktatás, s mint tágította annak területét, ezernyi ezer holdakat szabadítván fel víz alól, a vízszabályozás, viruló rétekké, kalásztól hullámzó gazdag szántókká alakítván át azokat. S míg a *fölös állami birtok* a modern viszonyoknak inkább megfelelően, eladás útján magánkezekbe kerül, hol okszerűbb kihasználásuk és bővebb jövedelmezésök inkább várható, addig az új *erdőtörvény* örökdió hazánk nagy fakincsének fentartása és értékesítése fölött s biztosít a századokon át oktalanul folytatott erdőirtások ellen, melyek ezen kifogyhatatlannak látszó kincsbányát is már pusztulással fenyegették.

A mezőgazdaság és ipar érdekében hozatott meg a *vízjogi törvény*, lön gondoskodás tárgyává folyó s álló vizeink benépesítése; az *állattenyésztés* jeles apaállatok behozatala meg nevelése által biztosított s mutat föl nevezetesen a *lőtenyésztés* terén oly eredményeket, melyekért az európai külföld legnagyobb része méltán irigyel, míg a gazdaság mellékágai: a *méhészet*, *selyemtenyésztés*, *len-*, *kender-* és *dohánytermelés* számos intézmény által nyerik előmozdítottatásukat.

Közvetlenül az ipar érdekében revideáltatott ama, röviddel az önálló kormány életbeléptetése után hozott *ipartörvény*. Igaz, hogy a közvetlenül érdekletteknek engedett túlnagy befolyás s az általános európai áramlat, mely éppen nem szabadelvű irányban indult meg, oly engedményekre vezette a törvényhozást, melyek végeredményekben sem az ügyre nézve, sem szabadelvű törvény alkotásunk közepett, nem bizonyultak üdvöseknek. De tagadhatatlanul bizonyítják ez alkotások is, hogy az ország érzékkel bír a termelés ezen alakjának nagyfontossága iránt. Még nagyobb bizonyíték e mellett az új és modern berendezésű *ipartelepeknek* törvényileg nyújtott *állami kedvezmények*, melyek, a mennyire lehet, helyettesíteni vannak hivatva azon befolyást, melyet önálló vámterületül bíró más államok közvetlenül a vámpolitika megfelelő kezelése által iparkodnak és tudnak is elérni.

De nemcsak az egyes ministeriumok ressorte-határai szerint tagozódik az ország közgazdasági érdekköre. Sem a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi ministerium egymagában, sem még ha hozzávesszük a közmunka- és közlekedési ministeriumot is nem merítik ki mindazt, mi az ország közgazdasági állapotát érdekli s érinti.

Itt minden nagyobbszabású elvi alkotás is érvényesíti befolyását s azért az ország közgazdasági állapotának jellemzése alkalmából föl kell említenem ama nagy lépést, mely hazánkat a középkori állam sötét helyzetéből a mai jogállam fénylő magaslatára emelte. Értem a *közigazgatás és igazságszolgáltatás kettéválasztását*, mi által a hajdani megye és törvényhatóság — melyben mindkettő majdnem ugyanazon személyek kezében összpontosult volt — csupán a *közigazgatási rendszernek* lett egyik, a kinevezett főispán által ugyancsak az állameszme befolyása alá helyezett, bár tágkörű önkormányzati joggal bíró közege; míg az *igazságszolgáltatás* kinevezett, független bírák által immár országszerte a koronázott király nevében gyakoroltatik. Csakis így biztosíthatott a köz- és magánéletnek, mindenekfölött pedig az üzletvilágnak azon szigorú jogszolgáltatás, mely nélkül rendezett magánjogi viszonyok mai nap alig képzelhetők.

Ugyanily nagyobbszabású intézményeknek kell tekintenünk a *hitelviszonyok rendezését*, melyek, tekintettel a mezőgazdaságra, a *földhitelnek* s a különféle intézetek, első sorban a magyar földhitelintézet által kibocsátott *zálogleveleknek* törvényes biztosí-

tásában, másrészt, tekintettel az összes gazdasági és üzleti életre nézve, az *osztrák-magyar bank* s az általa kibocsátott *penzjegyek* törvényes szabályozásában nyilvánultak.

Ezekkel kapcsolatban említhető fel a *földadókataszter* rectificatiója, mely kataszter az osztrák absolut kormány által még az 50-es években alkotott földadó-ideiglennek törvényes befejezése; míg az ugyanamaz időkben s ugyanamaz hatalom által alkotott *telekkönyvi rendszer* is legújabbán került revisió és kiegészítés alá.

A földadó fölemlítése egyébiránt szintén összes *adórendszerünket* hozza emlékezetbe, mely ha csiráiban és első kivetésében ugyan hasonlóképp az absolutismus korára vezethető vissza, újabb irányában, a *közvetett adók* nagyobb kihasználása, nevezetesen a *czukor* és *szeszadó* körül életbeléptetett újítások és a feudális utolsó maradványának: a *regaléknak* megváltása által immár európai színvonalra emeltetett. Ez alkotások annál inkább méltánylandók, mert nehezítve valának azon közjogi viszony által, melyben a monarchia másik államaival állunk, s mely a már kétizben megújított *kereskedelmi és vámszövetség* folytán — közjogi és államérdekek tekintetéből ugyan előnyös, de gazdasági tekintetben annál súlyosabban latba eső — nehézségeket gördített adórendszerünk fejlesztése elé.

De bármint hangsúlyozza is e nehézségeket a más közjogi alapon álló hazafiak pártja: viszont tagadhatatlan, hogy ép ez egyezmények alapján szerezte meg Magyarország *önálló államiságát*.

Ha más nem bizonyítana e mellett, elég hivatkoznunk az *állami butgetre*. Az 1000 millió forintot meghaladó mai költségvetés bevételi és kiadási tételeiben az önállóság attribútumaival bíró modern állam összes rovatait látjuk képviselve, bár némelyikök — mint a had- és külügy — csak járulék cím alatt jelenik meg; de mely járulékot állam az állammal, mint egyenjogu szerződő felek állapították meg. Ezzel összehasonlítva a 48 előtti állambutgetet, az nagyobb szabású magángazdaságnak is alig nyújtja képét s még így is tekintve, nem olyan gazdaságot ábrázol, melynek gazdája önállóan rendelkezik vagyonával, hanem gyámjának tartozik vele beszámolni.

Még hatalmasabban domborodik ki az önálló államiság képe, ha *államadósságunkra* tekintünk. Bizonyára nem a legirigylendőbb állapot az eladósodottság sem magánemberre, sem államra

nézve. De ha összehasonlítjuk azon primitív közgazdasági helyzetet, melyben Magyarország sínylett, midőn még szűz vállakkal dicsekedett az államadósságok terhe alatt görnyedező szomszéd államokkal szemben, de egyúttal fejlettebb közgazdasági állapotukat is irigyelte: nem hiszem, hogy sokan, még ez adósságok eltörlése árán is, visszakiváncokoznának ama viszonyokba.

És itt nem az összeg dönt, melyre államadósságaink — első pillanatra talán megdöbbentő nagyságban — emelkedtek, hanem az alak, melyben kontrahálhatók. Nem dönt pedig az összeg, mert — ne felejtsük el — az első államadósság Magyarországra a földtehermentességi kötelezvényeken kívül a kiegyezés alkalmával nehezedett, hazánk önként vállalván az osztrák, eredetileg vajmi csekély mérvben országunk érdekében fölvetett adósságokból tetemes részt, melynek évi járulékát (szerintem ugyan hibásan, hogy) örökké változatlan összegben fizeti. A mit adósságot Magyarország azon túl kontrahált, arra szüksége volt, hogy a modern állammá alakulás költségeit fedezze, és, ha szigorúan számítunk, legnagyobb részök investált értékekkel van compensálva. De a ki visszaemlékezik ama nehézségekre, melyekkel Szóchényinek küzdeni kellett, hogy az első *állandó dunai hídra* hozza össze az aránylag csekély tőkét; a ki visszaemlékezik arra, mily nagy országos aparatussal indult meg a 40-es években a *Tiszaszabályozás* nagy műve, melynek megkezdéséhez is alig teremthető elé az ország a szükséges összegeket s ezzel összehasonlítja a mai állapotokat, a mikor Európa reánk bizza a *Vaskapu szabályozását*, melyet megindítunk a nélkül, hogy egyelőre külön hitelmiveletre szoritkoznánk: az végig tekinthet egy nagy darab úton, melyet Magyarország közgazdasága rövid félszázad alatt meghaladt.

De nem is oly hosszú időre kell visszamennünk. Elég szemünk elé állítanunk az első magyar államkölcson szomorú fiaskóját Párisban s a 70-es évek elején létezett állapotokat, a mikor a magyar állam összes fekvő birtoka jelzálogilag le volt kötve hitelezőinek s pénzügyministere alkuszokkal gyűjtette a napról-napra fölmerülő költségek fedezetére az aprópénzt!

Ha e viszonyokkal szemben tekintjük a mai állapotokat, ha helyre sincs még állítva teljesen az *államháztartási egyensúly*, mégis csak vigasztalóbb helyzetnek örvendhetünk. Törlesztési időhöz kötött nagy részt terhes föltételű 7 – 8 kamatu államadósságaink nagy része törleszthetetlen *rente-adóssággá* változtatva,

mely más civilizált államok példájára sikerült *conversio* mellett 4°/_o-os kamatozásra van átváltoztatva s a mi még régibb ily terhes adósság van, most készül új *conversionális művelet* által egyesíttetni.

Igaz, hogy mindez a nemzet áldozatkészsége s az által vált lehetővé, hogy komoly elhatározással vállalja egyre az adóterhet, csak hogy nemzetközi kötelezettségeinek pontosan megfeleljen. Úgyde ezt csakis a szabadelvű intézményekkel dicsekvő folyton haladó s fejlődő önálló magyar állam teheti s nem tehetette sem az 1848 előtti feudális Magyarország, sem az 1850—66-iki osztrák provincia.

Valamint az állam alaperejét képezi, az ország közgazdaságának is két főtényezője: a *terület* s a *népesség*. Amannak némely viszonyairól már szólottam, emezzel is csak az 1867 óta Magyarországra foglalkozott behatóbban.

Régebben számát se tudtuk népünknek s még II. József se birt annyira felülkerülni a feudális államon, hogy az ország privilegiált rendeit, a nemességet is megszámláltathatta volna. Az absolutismus idején számba vettek ugyan, vagyis megolvastak, de igazi *népírást* csakis új alkotmányos aeránkból létezik. Csak azóta tartjuk szemmel a népálladékban előforduló változásokat, csak azóta ismerjük nemzetünk alkotó részeit s lehetünk tekintettel polgáraink anyagi s szellemi szükségleteire.

Közoktatásügyünk ugyan azelőtt se volt teljesen elhanyagolva, középiskoláink legalább mindenha elég bőven valának. De valamint az általános *népnevelés* haladt a legutóbbi két évtized alatt óriás mérvben, úgy fejlett előbb nem is sejthető színvonalra a *legmagasabb* és a *szakoktatás*. Nemzetgazdasági fontosságát e haladásnak pedig annyival kevésbé tagadhatni, mert a népnevelés szélesebb basisra vettetése által válik lehetővé, hogy népünk egy része akár földművelési, akár ipari vagy kereskedelmi szakoktatásra képesíttethessék s e képesítés által válhatik hasznos munkássá a hazai termelés bármely ágában.

Sem földmives-iskola, sem ipari szaktanoda nem létezett az országban az általam jelzett korszak kezdetén. Az akkor felállított egy ipariskolából lett később a *Polytechnikum*, de ez is már csak a magyar állam gondos fejlesztése alatt emelkedett más hasonló külföldi intézetekkel egy rangra. Nem szólva a *tudomány csarnokairól*, melyekben szintén európai niveaura küzdöttük fel ma-

gunkat, itt csakis közgazdasági téren maradva, konstatálni kell az *ipari szakoktatás* széles terjesztését és a legfontosabb iparágakra kiterjedését. Meggondolt tervszerű eljárás egyrészt a *művészet* gondozó szárnyai alá bocsátja a műipar fejlesztését, másrészt a *tudomány* ápolására bizza technikai tökéletesbitését. De bármennyire helyeselnünk is kell az irányt, kevésnek kell mondanunk az e tekintetben történeteket, mert alig van az országban tér, melyen elmaradásunk közvetlenül jár nehezebb nemzetgazdasági hátrányokkal, míg alig van hatalmas eszköz az ország felvirágoztatására a *fejlett iparnál*.

Népességünknel maradva pedig annak nemcsak számát ismerjük — mint említém — nemcsak szellemi szükségleteiről gondoskodtunk állami tehetségünk szerint, hanem kezdünk gondoskodni más, előbb alig mívelt téren: t. i. *közegészségügyéről*, mely tudvalevően az életfentartás és munkaerő tartósságát és fokozását biztosítván, nem kis mértékben hat vissza az ország közgazdasági állapotára is.

De hiszen nem nyomról-nyomra akarjuk követni Magyarország gazdasági fejlődését az utolsó két évtized alatt; nem soroljuk fel az egyes törvényeket, melyek alkotásszerűen vetették meg alapját a nagyobb szabású közgazdasági haladásnak; nem részletezünk minden egyes lépést, melyet állam és társadalom a közjólét megközelítése közben tettek. Csak nagy körvonalokban kívántam vázolni hazánk azon legujabbkori alkotásait és intézményeit, melyeknek csak rövid megemlítéséből is kitetszik, hogy Magyarország elmaradottságából kiemelkedett, európai színvonalon álló polgárosult állam.

Ha azonban e rövid kis visszapillantásból ez — mint remélem — be is bizonyult, ebből csak országunk saját törekvéseit, erőmegfeszítését és dicsérendő haladási ösztönét és tevékenységét ismerhettük meg; de korántsem látjuk: miként illeszkedik e tevékenység a mívelt világ többi államainak közgazdasági irányzatába és tevékenységébe; sőt még ha ezt is megláttuk: mik maradnak hazánk legközelebb jövődjében közgazdasági teendőinkül.

Bármennyire örvendetesnek láthattuk egyébiránt országunk saját önálló gazdasági tevékenységét, ép annyira szomorúnak kell jeleznünk a mívelt külföld legnagyobb részének közgazdasági irányzatát, mely visszahatásában saját közgazdasági működésünket és törvényhozói alkotásainkat is befolyásolja.

Mióta Németország, a reá nézve szerencsésen végződött francia hadjárat után, Európa vezérhatalmává emelkedett, azóta a szabadelvű közgazdasági fuvallat, mely Franciaországból, Angliával szövetkezve, az egész európai kontinensre kihatott, sivár rideg érdekharcz által elnyomatott. Németországot, váratlan sikerei, oly hatalmi polczra emelék, hogy onnan immár közgazdasági téren is ellenmondás nélkül dictálni merhet, a sugalmat hozzá saját, nem is helyesen fölfogott anyagi érdekeiből meritvén.

A német hadiszerencse megdöntötte a nemzetgazdaságtan legegyszerűbb alapelveit s egy új közgazdasági iskolát teremtett, melynek hívei »*katheder-socialisták*«-nak vallván magukat, már címökben hordják a közgazdasági képtelenséget. S míg ezek és legújabb hajtásuk: az »*agrariusok*« félszemökkel a socialismusra kacsintanak, mely, a létező társadalmi renddel szemben — jó-e vagy rossz hiszemben, helyes-e vagy helytelen fegyverekkel, de — a gazdasági élet előnyeinek arányosabb, egyenletesebb megosztására törekszik, másoldalt az egyes államok, érdekkörök és társadalmi rétegek minél szigorúbb elzárkózottságára dolgoznak. Teszik ezt pedig akkor, mikor a tudomány és technika nagyszerű vívmányai a tér és idő régibb fogalmát eltörölték s a termelés óriás fejlettsége, a munkamegosztás alapján, a termelő s fogyasztó körök egymásraultaltságát s harmonikus összeműködését inkább mint valaha, társadalmi szükségül kimutatják.

E hamis tanok alapján Európa a felvilágosult XIX. század közel utolsó évtizedében, nemzetgazdasági tekintetben a közép-kor legsötétebb határáig vettetett vissza.

A reactionarius lökés, mely Németországból indult ki, részben védelmi szükségből, részben tisztán kényelmes utánzás folytán kihatott Ausztriára, a vám és kereskedelmi szövetség révén pedig Magyarország se vonhatta ki magát befolyása alól. Így keletkezett Ausztria-Magyarországon az *autonom vámtarifa* s köttethetett meg nagy nehezen, az is csak ideiglen, a kereskedelmi szerződés Németországgal, melynek csekély előnyeit búsán megfizetjük a hatalmasb államnak, meg lévén kötve más államokkal szemben is ily kereskedelmi szerződések kihasználásában. Így jött létre Ausztriában a régebbi *ipartörvény* szomorú revisiója, melynek nyomán magunk is leszálltunk hajdani ipartörvényünk szabadelvűbb színvonaláról. Németország nagy kanczel-

lárja eszméi nyomán összes munkásainak adandó *állami nyugdíjazásáról* álmodozik s Ausztria, meg utánna magunk is, a *munkások balesetek elleni biztosításának* — különben nemes eszméjével — máris az államsocialismus veszélyes határmesgyéjét érintjük.

De Németország nemcsak nagy *iparvámaival* ragadta magával szomszédait elannyira, hogy Svajcz is védvámossá lön s ily velleitások Angliában is felütik fejöket; hanem fölelevenítette a régeltemetett *gabonavámokat* is és e téren Franciaországot, Svajczot, Olaszországot is szomorú tanainak követésére kényszerítette.

Ez áramlatokkal szemben Magyarország kifogyott védekezési eszközökből és, mint termelő és terményt exportáló állam kötött kezekkel áll a nemzetgazdasági tudomány legszebb tanainak e szomorú tagadásával szemben.

De még a hol látszólag újabbkori, felvilágosodott tanoknak hódol is Németország, ott is erőszakot gyakorol szomszédaival szemben.

Századunk kezdetétől fogva közel hét évtizeden keresztül uralkodott a kontinensen zavartalanul és közgazdaságilag üdvös hatással a kettős *valuta* rendszere. Arany- és ezüstpénz a Franciaországban még 1803-ban megállapított 1:15.5-hez való viszony szerint, egyenértékű fizetési eszköz vala. Nehány, számot alig tevő kisebb államon kívül, csak Angliában uralkodott 1816 óta az *aranyvaluta*, de az is inkább sajátos belső használatára mert Indiával s általában a kelettel szemben most is, mint régebben, az *ezüstpénz* a fizetési eszköz. Zilált valutaviszonyok, monarchiánkon kívül, voltaképen csak Németországban voltak, de ott is az *ezüst* képezte az éremegységet. A kaliforniai nagy aranyleletek e század közepetáján s később a tömeges ezüsttermelés valamennyire megingatták ugyan a két fém közötti értékviszonyt, de a francia kettős valuta s az általa létrehozott *latin pénzunió* minden nagyobb hullámmatnak elejét vették. Ekkor, ismét a nagy győzelmi háború után s a francia nagy hadisarcz arany birtokában rendezte Németország 1871 és 1873-ban valutaviszonyait és dekretálta az aranyvalutát, az ezüstöt pénzértékétől hatalmi szóval akarván megfosztani. Teljesen e nagy vállalkozás ugyan nem sikerült, mert most is még közel 700 millió márka ezüst tallért kénytelen törvényes fizetési eszközül forgalomban hagyni; de azon 100 millió márkán felül, melybe ez

erőltetett vállalata Németországnak magának került, sokkal nagyobb kárt okozott a környező államoknak, gazdasági válságra vezetett ama nagy árdepresszió által, mely nagyrészt az ezüst demonetisatiójának volt következménye.

Az addig oly egészségesen fennállt latin unió, sőt monarchiánk is kénytelen volt az ezüst szabad veretését beszüntetni, Olaszországnak, midőn valutáját helyreállította, kénytelen-kelletlen az aranyat kellett választani s egyre szűkül az arany rendelkezésre levő különben is korlátolt készlete, melyben mind többen akarnak és kénytelenek osztozkodni.

Nem szólok jelenleg azon nagy *bimetallistikus áramlatról*, mely Németországban napról-napra több híveket hódít, sőt átcsapott Angliába is és ott is egyre nagyobbodik az azt követők tábora. Csak Magyarországra akarok ezúttal tekinteni, mert hiszen ennek viszonyai érdekelnék minket legközelebről. S itt szemet nem hunyhatunk annak szükségessége előtt, hogy e kérdés megoldásához jussunk. Az nem lehet ambitiónk tárgya, hogy Oroszországgal osztozkodjunk ama dicsőségben, mely szerint egyedüliek vagyunk Európában, kik — ha névleg ezüst valuta alapján ugyan — *papírpénzgazdaságot* üzünk.

De nem az Oroszországra való tekintet, hanem saját vitális gazdasági viszonyaink, összes termelési, forgalmi, kereskedelmi érdekeink megkövetelik, hogy *pénzrendszerünk* rendeztessék, hogy a művelt külfölddel e tekintetben is egyenrangú állam magaslatára emelkedjünk. Legközelebb nemzetgazdasági tevékenységünk azért e téren lesz igénybe véve és alapos tanulmányozást, az összes kül- és belviszonyok lelkiismeretes számbavételét, higgadt, nyugodt államférfiúi megfontolást fog igényelni, hogy e kérdést üdvösen megoldjuk. Csak a fiskális érdekeket tekintve, könnyűnek látszhatnék ép most, az ezüstnek oly alacsony értéke mellett, egyszerűen az ezüst valutát mondani ki pénzrendszerünk alapjául. Ha a latin unio hatalmasabb volna és Németország exclusiv magatartása elannyira nem befolyásolná viszonyait, legtermészetesebbnek s az államnak is leginkább érdekében levőnek mutatkoznék a kettős valutarendszer elfogadása. Ez esetben az osztrák-magyar banknál levő tetemes ezüstkészlet a szintott, úgy látszik, előrelátásból elhelyezett tekintélyes aranykészlettel együtt, kevés nagyobb szabású intézkedés mellett, legkönnyebben zökentene a rendezett valutaviszonyok helyes kerékvágásába; mert tagadhatatlan, hogy nemzetgazda-

sági kérdések erőszakos és egyoldalú megoldása, mint az ezüst önkényes értéktörlése sem a tudomány által igazolva nincs, sem a gyakorlatban üdvösnek nem bizonyul. Félő azonban, hogy Németország exclusiv, a mellett domináló helyzete sokkal nagyobb befolyást fog gyakorolni monarchiánkra, semhogy a tiszta aranyvaluta behozatala ellen elzárkozhatnánk; hogy az azután nem egyszerű decretálással fog sikerülni — mint egy újabb nemzetgazdasági író oly könnyedén állította — az bizonyos és Magyarország talán itt is egy tisztán őt, csupán a monarchiával együtt, érdeklő kérdésben saját érdeke, talán kívánsága és meggyőződése ellenére kénytelen lesz, az idegen példa miatt, óriási áldozatokat hozni.

Óvakodnom kell egyébiránt, hogy a »Nemzetgazdasági Szemle« programjáról szólván, az egyes kérdéseket túlrészletezve, mintegy megoldásukat tárgyaljam.

Hisz épen e »Szemlé«-nek lesz egyik feladata e kérdések megoldását előkészíteni s így elég jelzeni azokat, miként egyébiránt összes közgazdasági állapotunk tanulmányozásából és folyton szem előtt tartásával magától fölmerülnek.

Egy, s szerintem a legfontosabb, nemzetgazdasági kérdés, melyet összes közgazdasági tevékenységünk mintegy főirányául szeretném kitűzni, hogy termelésünk egyoldalúságából kivetköztetve, összes állami és társadalmi erőnkkel az *iparos termelés* fejlesztésére, terjesztésére és versenyképességét biztosító megszilárdítására törekedjünk.

Ha közgazdasági tevékenységünk ez irányba térül, mint a hogy eddig csak elméleti helyeslése lett köztulajdonná, akkor számtalan állami s társadalmi cselekménynek e téren kell érvényre jutnia.

Ide számítható az iparos-termelés emelésére fordítandó *tőkén* és ennek beszerzésén kívül, maga az iparos munkások, az összes ipartermelő népesség szaporítása és helyes elosztása, mit megfelelő *be- és áttelepítés* által mozdíthatunk elő, de mely kérdések szintén csak megelőző alapos tudományos tanulmányozás és irodalmi előkészítés útján érlelhetők meg. Ama nagy kölcsönhatásnál fogva, melyben a közgazdaság összes termelési tényezői egymásra nézve birnak, előrelátható, hogy a *mezőgazdaság* elhanyagoltatásától nem fog kelleni tartanunk s a *birtok- és hitelviszonyok* fejlesztése, a *talajjavítás*, a termelvények *olcsóbb szállítása* stb. mind-megannyi fontos, tanulmányozandó kérdésül fog felmerülni;

valamint a *kereskedés* és a neki szükséges intézmények: *börze, bank, közraktár* stb. stb. is csak nyerhet, ha ezernyi tárgyai fokozott ipari termelés által tetemesen szaporodnak.

Vajjon az *államháztartási egyensúly* helyreállítására célzó s így mintegy gyakorlati pénzügyi és közgazdasági érdekek bíró kérdések e füzetek keretében helyet fognak-e foglalhatni, az kormányunk és törvényhozásunk legközelebb kifejtendő tevékenységétől függ.

A *közoktatás és igazságszolgáltatás* közgazdasági érdekeiről már szólottam. Valamint amannál a szakoktatás, úgy ez utóbbinál e specialis bíraskodási intézmények fejlesztése és kiépítése bír érdekekkel a forgalmi életre. Itt a jogász a közgazdával kezét fogva tárgyalhat egyes kérdéseket, melyek helyes megoldása tágterjedelmű érdekköröket s általuk a nagy közönséget is kielégíthetik igényeikben. Csak például említem ide vonatkozólag, hogy a *vasúti jog* máig sincs codifikálva, hogy eleddig sem bírnak *kereskedelem-tengerészeti jogi* szabványokkal s hogy felmerülhet peres esetekben, — melyek pedig kereskedelmi tengeri hajóink szaporodtával s a bejárt idegen kikötőkben mind gyakoribban folytatott üzletek következtében, tetemesen szaporodhatnak — idegen nemzetek normatívumait vagyunk kénytelen követni s alkalmazni.

Hogy közgazdasági tekintetben is mily nagy fontosság jut a *véderőnek* a hadseregben és honvédségben alkalmazott hazánkbelleinek százezereinél fogva, azt eléggé bebizonyították a képviselőházban ép az imént lefolyt nagyszabású viták. Ha hozzávesszük a tömérdek anyagot, melyet a véderő felszerelése, az emberek élelmezése, az állatok takarmányozása igényel; ha látjuk, mint iparkodnak gazdáink, mint iparosaink, hogy e szükségletek fedezéséből arányos rész reájok is essék, nem szükséges ezen ügynek is közgazdasági fontosságát közelebbről ecsetelni. De nem szükséges annak indokolására sem törekednünk, hogy e tárgyak körül is számos kérdés merülhet fel, melyek úgy napi érdekességöknél, mint helyes megoldásuknak szükségénél fogva a »Szemle« hasábjait kereshetik fel tárgyalás helyéül.

S így végigtekinthettünk összes ministeriumaink ressortejain s a társadalom úgyszólván összes tevékenységén s mindenütt ott találtuk és közelebbi szemügyrevétel mellett még inkább ott fognók találni a *közgazdasági momentumot*.

A bölcselmi kutatás s a különböző vallások hitágazataiba

való kedélyi elmerülésen kívül, minden szellemi tanulmányozás, a mai gyakorlati korban egyesek vagy egyes néprétegek, vagy egész nemzetek anyagi jólétének előmozdítására is irányul. Az anyagi rész e szellemi működésben a közgazdaság terére tartozik, míg maga a közgazdaságtan a gyakorlati anyagi kérdések tudományos meghatározására, osztályozására, megoldására törekszik.

Ime a „*Nemzetgazdasági Szemle*“ feladata tudományos és gyakorlati irányban! Hogy ennek minél teljesebben megfelelhessen, arra nem szükséges egyéb, minthogy nemzeti gazdálkodásunk bármely hivatott, akár irodalmi, akár gyakorlati képviselője az egyes kérdések iránti érdeklődését e füzetek hasábjain nyilvánítsa s így munkás részese legyen mintegy hazánk közgazdasági fejlesztésének. Szükséges továbbá, hogy e kérdések fejtegetése, párt- és osztályérdekre való tekintet nélkül, tárgyilagos legyen. Eszme küzdjön az eszmével, érv az érvel és a szellemi súrlódás által kifejtett eme magas hőfok alatt termékenyen fog fejlődni *Magyarország közgazdasága*.

KELETI KÁROLY.